

LITERACY
OG SPROG

literacy.dk
Nationalt Videncenter for Læsning

TO KOMMENTARER TIL DAVID BARTON: "LITERACY OG SPROG"

ANDREAS STÆHR: SITUERET SPROGBRUG PÅ DE SOCIALE MEDIER

PH.D., POSTDOC KØBENHAVNS UNIVERSITET, FORSKER I SPROG OG SOCIALE MEDIER

THOMAS THURAH: KOMMENTAR TIL BARTON

MAG. ART, FORFATTER, LEKTOR VED LÆRERUDDANNELSEN PÅ METROPOL

SITUERET SPROGBRUG PÅ DE SOCIALE MEDIER

 ANDREAS STÆHR , postdoc, ph.d., Københavns Universitet.

Barton anlægger i bogen "Literacy – en introduktion til det skrevne sprogs økologi" et konstruktivistisk syn på sprog og tekster – altså anser han sprog og tekster som socialt meningskabende. Endvidere anskuer han også genrer og registre som socialt konstruerede mellem mennesker, hvor normer og konventioner for sprogbrug bliver forhandlet i samspil mellem samtaleparter i deres lokale interaktioner. Bartons sprogsyn falder således godt i tråd med den måde, vi inden for den nyere sociolingvistik anskuer sprog på. I min kommentar til David Bartons tekst vil jeg udvide Bartons "økologi" til også at omfatte de former for tekst og diskurs, man finder online på bl.a. de sociale medier. Denne øvelse udføres imidlertid også af David Barton og Carmen Lee i udgivelsen "Language online – investigating digital texts and practices" fra 2013. Jeg vil derfor i min fremstilling af tekst, skrift og sprogbrug på de sociale medier bygge på nogle af Barton og Lees tanker fra bogen. I de følgende afsnit giver jeg således et kort indblik i, hvad der kendetegner sprogbrug på de sociale medier, hvordan det relaterer sig til traditionelt skriftsprog, og endelig hvordan denne form for sprogbrug hænger sammen med talesprogspraksisser. Inden jeg går videre med dette, vil jeg redegøre for, hvad jeg mener med sociale medier. Jeg anskuer sociale medier som *digitale web 2.0-applikationer, der dels tillader brugere at skabe, udveksle og cirkulere bruger-genereret indhold og dels muliggør social interaktion mellem mennesker*. Jeg anlægger således her en bred definition på sociale medier.

Fra "gamle" til "nye" literacies

Literacy studies kan beskrives som en socio-kulturel teori om læsning og skrivning, som har en grundlæggende interesse i, hvordan folk anvender skriftsprog – dvs. bogstaver, symboler og andre semiotiske tegn – i deres daglige kommunikation med andre. I de seneste 30 år har forskningen inden for dette felt beskæftiget sig med detaljerede beskrivelser af sociale praksisser blandt mennesker og argumenteret for, at mange af disse involverer tekst i en eller anden grad, hvilket Barton også fremhæver i teksten. Fra et *literacy*-perspektiv lever vi altså i en tekstuel medieret

---

 Andreas Stæhr er postdoc ved Nordisk Forskningsinstitut på Københavns Universitet, hvor han blandt andet er tilknyttet et projekt om, hvilken rolle sociale medier spiller i unges hverdagsliv belyst ud fra et sociolingvistisk og etnografisk perspektiv

social verden. I de seneste årtier har vi været vidne til en række betydningsfulde digitale og teknologiske udviklinger (internet, mobilteknologi, sociale medier etc.), som bl.a. har haft afgørende betydning for, hvilken rolle tekst og skrift har i vores samfund i dag. Udviklingen er karakteriseret ved, at skriftlig kommunikation, som vi eksempelvis ser det på de sociale medier, er blevet en almindelig ressource i vores hverdagskommunikation. Dette har betydet, at man inden for literacy-forskningen er begyndt at fokusere på såkaldte *new literacies* og derved fremhæver et fokus på online tekst. De sociale mediers øgede popularitet har medført en forøgelse af folks produktioner af skreven tekst. Der er imidlertid ikke kun sket en forøgelse i omfanget af tekster, men også en udvikling i den type af tekster, der produceres. Hvad der karakteriserer denne udvikling, og hvordan man kan karakterisere sprogbrug på sociale medier (digital diskurs), skal vi se nærmere på i det følgende afsnit.

Sprogbrug på de sociale medier som situeret interaktion

Med de nye kommunikationsteknologier er vi overgået til en ny epoke i skriftsprogets historie. Udviklingen kan skitseres således: Før de sociale medier var brugen af skriftsprog i det offentlige rum groft sagt præget af envejskommunikation, og standarden for skriftlig udfoldelse blev fastlagt af de trykte medier, såsom aviser, bøger etc. Der var ligeledes kun få muligheder for skriftlig kommunikation efterfulgt af umiddelbar respons (breve og telegrammer var selvfølgelig en undtagelse). Med de digitale udviklinger og de sociale mediers øgede popularitet opstår der nye rum for skriftsproglig praksis. Det nye og helt centrale med hensyn til de digitale udviklinger er, at skriftsprogslige praksisser er blevet en almindelig måde for mange at kommunikere om mere eller mindre vigtige dagligdags emner på. Man kan således sige, at vi har fået et *hverdagsskriftsprog*, hvilket betyder, at såkaldt hverdagssprog ikke længere kun forekommer i tale, det kan også medieres skriftligt.

Hverdagsskriftsproget er kendetegnet ved at være dialogisk – altså noget, der foregår mellem mennesker her og nu. Derudover er det også kendetegnet ved at have medført en øget (individuel) variation i den måde, skriftsprog bruges på i dag, idet der med opblomstringen af hverdagsskriftsprogslige praksisser på eksempelvis sociale medier er opstået nye normer for sprogbrug, der fungerer ved siden af (men også nogle gange i konkurrence med) retskrivningsnormen. I konteksten af social medieinteraktion kan det eksempelvis ikke regnes som en stavefejl, hvis man skriver "tjeløk" i stedet for "tillykke" til en ven på Facebook (medmindre der selvfølgelig er nogle, der orienterer sig mod det som en stavefejl). Det er altså blevet mere fleksibelt, hvad der i dag kan godtages som skriftsprog, men dette betyder ikke, at der ikke stadig er normer for sprogbrug, når man skriver på nettet. Flere danske og internationale studier af interaktion på de sociale medier viser, at sprogbrug på nettet er fyldt med normer og regulering, men at det ikke altid er standardortografiske normer, der orienteres mod. Brugere kan også orientere sig mod normer og regler for brug af "internetsprog" (emoticons, brug af store bogstaver til at markere emfase etc.) og regler for, hvordan man gengiver talesprogsstile eller dialekt på skrift. For at opnå en mere nuanceret forståelse af, hvordan sprogbrugen på de sociale medier reguleres, er det nødvendigt at se på, hvilke sproglige ressourcer brugerne har adgang til, og hvilke normer for sprogbrug de orienterer sig imod. Vi må ikke bare gå ud fra, at standardortografien, som vi kender fra retskrivningsordbogen, er den eneste gyldige norm for skriftsprogslig udfoldelse i nutidige samfund.

vi har fået et
hverdagsskriftsprog,
hvilket betyder, at såkaldt
hverdagssprog ikke
længere kun forekommer i
tale, det kan også medieres
skriftligt.

Hverdagsprog – koblingen mellem tale- og skriftsproglig diskurs

Skriftsprogets udvikling har indflydelse på, hvordan vi anskuer etablerede begreber, såsom tekst, kontekst, afsender, modtager etc. Eksempelvis kan tekst ikke længere anskues som en relativt stabil eller statisk størrelse, idet grænserne for, hvad vi kan forstå som tekst, hele tiden udvikler sig i takt med mediernes skiftende egenskaber. Ydermere er den interaktionelle kontekst også sjældent givet på forhånd, idet megen interaktion sker på tværs af offentlige, semioffentlige og private rum. Endvidere er skriftsproget i stigende grad blevet mere multimodalt og interaktivt, i takt med at det er blevet en integreret del af vores hverdagsproglige praksisser. Således er relationen mellem tale og skrift også blevet mere kompleks, idet sprogbrugere i deres online interaktioner eksempelvis kan trække på både skrift- og talesproglige træk, strategier og ressourcer. Dvs. at når man skriver på eksempelvis Facebook, kan man enten vælge at orientere sig mod en traditionel (standard)skriftsproglig korrekthed eller skrive mere, som man taler. Det sidstnævnte kan man gøre ved hjælp af skriftlige repræsentationer af talesproglige stile eller dialekt og derved gøre brug af sproglige ressourcer traditionelt forbundet med talesprog. Det står selvfølgelig også den enkelte frit for at vælge en kombination af de to måder at skrive på (hvilket oftest er tilfældet). Spørgsmålet om, hvorvidt sprog på de sociale medier er mere tale end skrift (eller helt sit eget), fyldte meget i den tidlige litteratur om computermedieret kommunikation, men i dag indtager flere og flere det synspunkt, at man risikerer at oversimplificere virkeligheden, hvis man ønsker at fastlåse denne form for kommunikation i faste kategorier som skrift og tale. I stedet for at komme med forudfattede antagelser om, hvad online sprogbrug er, bør vi anskue skrift og tale som to overlappende aspekter af den samme enhed – nemlig diskurs. Derfor bør vi gå til spørgsmålet om, hvad online sprogbrug og tekst er ud fra et sprogbrugsperspektiv for at finde ud af, hvordan sproget rent faktisk bliver brugt i den situerede interaktion mellem mennesker. Dog anerkender jeg, at online sprogbrug på formniveau i nogle tilfælde kan karakteriseres som noget, vi forbinder med traditionelt skriftsprog. Men det er en form for skriftsprog, som udvikler sig på en anden måde (og hurtigere) end det traditionelle skriftsprog. Helt grundlæggende for min kommentar til Bartons tekst er, at vi skal anskue de udviklinger, der er sket med *tekst, kontekst og skriftsproglig praksis*, som det, de er – nemlig udtryk for sproglig *udvikling* og ikke som udtryk for sproglig *afvikling* og ødelæggende for dansk skriftsprog, som det ofte fremstår i de offentlige debatter om sprog og sociale medier.

I stedet for at komme med forudfattede antagelser om, hvad online sprogbrug er, bør vi anskue skrift og tale som to overlappende aspekter af den samme enhed – nemlig diskurs.

LINKS

Videre læsning om sprog og sociale medier:

Barton, David & Carmen Lee (2013): Language online. Investigating digital text and practices. London: Routledge.

Stæhr, Andreas (2015): Sociale medier og hverdagsprog. In: Frans Gregersen & Tore Kristiansen (red.): Hvad ved vi nu – om danske talesprog. Sprogforandringscentret. Kan læses [her](#).

KOMMENTAR TIL BARTON

 THOMAS THURAH, FORFATTER OG LEKTOR VED LÆRERUDDANNELSEN PÅ METROPOL.

Literacy og sproglig konstruktivisme, som David Barton bruger begreberne, kan fortrænge den fagligt specificerede sprogforståelse og interessen for sproget som materiale fra danskundervisningen. Men kan begreberne også bruges til at spørge, hvordan litteraturen bliver en impuls for refleksion og handling?

Da nu emnet for David Bartons tekst er literacy og forholdet mellem tekst og læser, er det svært ikke at give efter for en trang til at undersøge Bartons egen tekst, dens intention, dens genre eller diskurs. Man kunne også helt enkelt spørge, hvad teksten mon vil og særligt vil mig. Eller som det hedder med et af tekstens egne begreber: Hvordan positioneres læserens subjekt i Bartons tekst?

For at begynde med det sidste. Hvis jeg efter at have læst Bartons tekst lukker øjnene og forsøger at fremkalde billedet af mig selv som hans læser, ser jeg en rundmavet lektor slumrende på sofaen, slet ikke uinteresseret, men endnu mindre lidenskabeligt optaget af det, han er beskæftiget med. Der er noget adstadigt over Bartons indskrevne læser, som det hedder med et begreb fra tekstsemiotikken, for ikke at sige noget dovent, udflydende, ja, noget næsten skrækindjagende apatisk.

Man kunne med henvisning til det konstruktivistiske tekstsyn, som Bartons tekst er repræsentant for, forklare det med min svigtende evne til at tilføje teksten mening. Det kan jeg af naturlige årsager ikke afvise, men jeg kan godt få øje på mere objektive grunde.

To ting slår mig, når jeg læser hans tekst.

Det ene er tekstens sproglige bleghed. Alene i tekstens allerførste linjer slås passivformerne om pladsen. Sproget "bruges", tekster "diskuteres", det "understreges". Og med en stilistisk variation over fænomenet: "diskurser resulterer i tekster".

Sprog er åbenbart noget, der sker, en slags automobile uden forbindelse til mennesker. Ved en eller anden form for selvgenese "resulterer" sprog i én form til sprog i en anden form. Det er selvsagt mærkeligt at møde et så dominerende stilistisk træk i en tekst, der handler om sproget som social konstruktion, altså noget, vi mennesker gør aktivt i bestemte sociale og kulturelle kontekster.

Andre objektive sprogtræk understøtter indtrykket af bleghed: Jeg lavede en optælling af ordet 'forskellige' (ikke i betydningen 'forskellig fra', men i betydningen 'diverse', fx 'forskellige måder', 'forskellige tekster' osv.). Ordet optræder i Bartons korte tekst 54 gange. Til sammenligning optræder ordet 'bestemt' eller 'bestemte' ni gange. Det er lidt mere besværligt at undersøge den præcise balance mellem substantiver i henholdsvis bestemt og ubestemt form. Men prøv selv, de ubestemte er i klar majoritet. Som et sidste nedslag lavede jeg en optælling af forskellige kausale koblinger. 'Således' optræder 0 gange, 'derfor': 0 gange, 'altså': 0 gange, 'fordi': 4 gange, 'da': 5 gange og 'nemlig': 1 gang.

David Bartons tekst tilhører genren deskriptiven til forskel fra fx argumentativen. Hans tekst er en affotografering af eller måske snarere en panorering hen over et tekstlandskab, den indkredser ikke bestemte motiver, den remser dem op, efterhånden som de viser sig. Til sammenligning med de kausale koblinger: Den additive kobling 'eller' optræder 67 gange.

---

¹ Thomas Thurah er mag.art. i litteraturhistorie og filosofi fra Aarhus Universitet. Han har arbejdet som forfatter, journalist og underviser og har skrevet bøger til læreruddannelsen, bl.a. om litteraturundervisning, kanonlitteratur og litterær analyse

Det andet, der slår mig i Bartons tekst, går på indholdet. Hvad jeg har skrevet om sproget, tekstens stilistiske blegthed, har haft til hensigt at pege hen på det. Indholdet, tekstens mærkelige udflydende substans.

Bartons tekst handler om "literacy og sprog", fremgår det af overskriften. Sammenlignet med fx 'grammatik' eller 'litteratur' eller 'afkodning', som literacy foruden en lang række andre ting er en slags faglig paraply for, er literacy et generaliseret og abstrakt begreb. Hvad det vil sige, fremgår af David Bartons tekst. Tekstens konkrete substans kan sammenfattes i seks-syv begreber (register, genre, diskurs, intertekstualitet, kontekst, mediering) og dens pointe i en sætning eller to (om sprogligt medieret indhold formidlet i former bestemt af viden om sprog og sociale og kulturelle kontekster). Det specifikke og konkrete, dvs. det særlige mærke, som fx 'grammatik', 'litteratur', 'afkodning' som afgrænsede fagområder med definerede objekter (fx bøjningsformer, digte, fonemer) sætter i sproget, opløser sig i Bartons tekst i opremsninger bundet sammen af additive koblinger gående mod uendeligt – 'eller', 'eller', 'eller'.

Egentlig er det jo et paradoks, som det er til at slå sig på. Den sproglige konstruktivismes hovedpointe er, at det særlige ved sproget er dets kontekster, formål og registre, altså det specifikke, hvorefter alting handler om det generelle, altså forskelsløse.

Jeg er klar over, at jeg muligvis gør David Barton uret. Hele hans tekst kunne jo være et tilløb til sproget, hvor det for alvor begynder at betyde noget, nemlig i dets konkrete forskelle fra andet sprog og andre tekster (det er nu vistnok ikke tilfældet). Men min reaktion på hans tekst er et udtryk for en bekymring, der kort og godt går på, at literacy som nyt fag på læreruddannelsen (og i det hele taget som transnationalt overbegreb for sprog- og tekststudier, læse- og skrivefag) bliver et sådant felt, hvor en fagligt specificeret sprogforståelse med en udtalt interesse også for sproget som materiale er vejet for en almen social- og sprogvidenskab. Lidt af det hele, men ikke noget bestemt.

Hans (David Bartons) tekst er en affotografering af eller måske snarere en panorering hen over et tekstlandskab, den indkredser ikke bestemte motiver, den remser dem op, efterhånden som de viser sig.

Men min reaktion på hans tekst er et udtryk for en bekymring, der kort og godt går på, at literacy som nyt fag på læreruddannelsen [...] bliver et sådant felt, hvor en fagligt specificeret sprogforståelse med en udtalt interesse også for sproget som materiale er vejet for en almen social- og sprogvidenskab.

Bekymringen er vist desværre ikke helt ubegrundet. En lignende bevægelse går for tiden fra undervisningsfag og fagdidaktik til de pædagogiske undervisningsmetoders dominans; klasseledelse, relationsarbejde, inklusion, innovation er blevet en slags meteorregn løsgjort fra fagene, der som udtjente planeter glider bort i mørket.

En enkelt ting dog, og for nu at slutte med et positivt anslag. Det ligger i det konstruktivistiske sprogsyn at interessere sig for, ikke bare hvordan sproget formes af læseren, men også hvordan læseren handler som reaktion på sproget. "Mennesker er aktive, ikke passive," skriver Barton, og fortsætter: "De handler ved hjælp af tekster og laver selektioner, organiseringer og forbindelser for at finde betydning."

Heri ligger en opmærksomhed på sprogets objektive mønstre, men mere endnu på sprogets oplevelsesdimension, og hvad man med tanke på det litterære sprog kan kalde en æstetisk epistemologi. Epistemologi handler om erkendelse. At opfatte sproget sådan indebærer altså, at man ikke bare ser sproget som et relationelt fænomen – en slags socialt bånd – mellem mennesker eller som en beholder for information. Sproget i en bestemt form, nemlig den æstetiske, altså det litterære sprog, kan for så vidt være en impuls, der aktiverer læserens forestillingsevne og forståelse af sig selv og verden og får ham eller hende til at handle på måder, han eller hun ellers ikke ville have handlet. Det æstetiske sprog – litteraturen – kan med andre ord virke ikke bare socialt opretholdende, det kan også virke forandrende.

Det konstruktivistiske sprogsyn i den form kan i litteraturdidaktisk sammenhæng give os anledning til at spørge, i undervisningen eller i selvstændige undersøgelsesarbejder: Hvordan bruger eleverne litteraturen, eller hvordan kan de bruge den? Hvordan gør den eleverne aktive, eller hvordan kan den gøre dem aktive? Og mere direkte: Hvordan kan litteraturen blive en impuls til handlen og forståelse?

Læs mere på literacy.dk